

Walenty Baluk, Larysa Leszczenko

"Koalicje gabinetowe na Ukrainie w latach 2002-2012", Walenty Baluk, Lublin 2012 : [recenzja]

Wschodnioznawstwo 7, 359-364

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Walenty Baluk, *Koalicje gabinetowe na Ukrainie*
w latach 2002-2012,
Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej,
Lublin 2012, ss. 303
(Larysa Leszczenko)

Proces kształtowania suwerennych państw, powstałych po rozpadzie ZSRR uwzględnia wiele aspektów zarówno natury prawnej, jak i instytucjonalnej. Do wyjątkowych doświadczeń politycznych w nowych państwach zaliczyć należy także tworzenie systemów wielopartyjnych, kojarzonych powszechnie z demokracją. Wydaje się jednak, że mimo zmagania z wielopartyjnością, trwających w regionie już ponad dwadzieścia lat, proces ten wciąż jest na etapie początkowym. Quazi-wielopartyjne parlamenty w państwach poradzieckich nie należą do rzadkości (Kazachstan, Uzbekistan, Azerbejdżan), nie kojarzone są one jednak z demokracją. Na tle takich „wynałzków” funkcjonowanie wielopartyjnego systemu Ukrainy sprawia wrażenie prawdziwej „europeizacji”. Oficjalnie zarejestrowanych na Ukrainie jest ok. 200 partii politycznych¹. Z tak ogromnej ilościowej partyjnej palety, zazwyczaj, na przekroczenie progu wyborczego mają szansę nieliczne ugrupowania. W tym miejscu warto także zwrócić uwagę, że ukraińskie partie polityczne nie kojarzone są przez elektorat z konkretną ideologią lecz z konkretnymi osobami. Zauważalny jest deficyt prawdziwie lewicowych partii, jednak nie wywodzących się z partii komunistycznej i nawiązujących do ideologii z poprzedniej epoki. Wydaje się, że powstanie takich partii, a raczej opracowanie programów lewicowych, na miarę XXI w., jest zadaniem niesłychanie trudnym we współczesnej Ukrainie. Nie mniej skomplikowane zadanie oczekuje także ideologów prawicowców. Jakiegokolwiek rozróżnienia w kierunkach ideologicznych elektorat nauczył się w trybie ekspresowym w trakcie ostatnich wyborów parlamentarnych (2012 r.), kiedy na orbicie politycznej zaistniała partia Swoboda. Stwierdzić należy, że edukacja polityczna społeczeństwa ukraińskiego ma charakter przypadkowy i wybiórczy. Partie polityczne dążą do budowania swoich młodzieżówek, jednak nie stawiają na szerokie informowanie społeczeństwa o partyjnych priorytetach lub ideologii, nie inwestują także w edukację

---

¹ Do wyjątków zaliczyć należy także Gruzję, gdyż w tym małym państwie zarejestrowanych jest ponad 200 partii politycznych.

polityczną społeczeństwa. Powszechnym jest skojarzenie pojęć „partii” i „ideologii” z poprzednim ustrojem politycznym, co mocno zniechęca wyborców do zainteresowania się programem partii, z którą wyborca się utożsamia chociażby w stopniu minimalnym. Dotychczas nie było na Ukrainie żadnego prezydenta i premiera, a tych ostatnich było 16 (niektórzy zajmowali to stanowisko dwukrotnie i trzykrotnie, niektórzy jedynie pełnili obowiązki przez krótki okres czasu), nie związanych w przeszłości ze strukturami partii komunistycznej lub jej młodzieżówki – komsomołu. Fakt ten także nie wzbudza dużego zaufania w społeczeństwie ukraińskim wobec polityków i polityki. Przeprowadzone przez Centrum Razumkova badania opinii publicznej na Ukrainie wskazują, że ponad 50% respondentów interesuje się polityką, a jednocześnie ponad 90% respondentów nie należy do żadnej partii politycznej². Z kolei inny ukraiński ośrodek badawczy wnioskuje, że obywatele państwa nie szanują przedstawicieli władzy, nie ufają im, w większości pozostają obojętni wobec władz³. Nie przypadkową jest opinia, że Ukraińcy zazwyczaj głosują na wyborach nie „za” lecz „przeciw”. Przywołane wyżej dane dotyczące nastrojów politycznych w społeczeństwie ukraińskim są także swoistym miernikiem jakości reform politycznych w kraju. Skomplikowany i nieczytelny system zakresu kompetencji władzy wykonawczej i ustawodawczej, „ręczny” tryb rządzenia w sytuacjach kryzysowych, pozostawia dużo wątpliwości w kwestii uznania Ukrainy za państwo prawa.

Autor recenzowanej monografii od wielu lat zajmuje się problemami specyfiki systemu politycznego Ukrainy, a jego dorobek w tej dziedzinie wskazuje na doskonałe i wszechstronne rozeznanie w temacie. Jedną z najnowszych prac W. Baluka dotyczy kształtowania i funkcjonowania koalicji gabinetowych w latach 2002-2012. Wskazany okres obejmuje dziesięciolecie, w ciągu którego na Ukrainie trzykrotnie odbyły się wybory parlamentarne, dwukrotnie wybory prezydenckie oraz zmieniło się sześciu premierów. Przy czym należy zauważyć, że w latach 2002-2012 na Ukrainie powoływano i odwoływano premiera 14 razy. Obecny szef rządu ukraińskiego Mykoła Azarow pełni tę funkcję już po raz czwarty w ciągu wskazanego dziesięciolecia (2004-2005, od marca 2010 do dziś). Warto wspomnieć także o obecnym prezydencie państwa Wiktorze Janukowyczu, który pełnił w swoim czasie funkcje premiera dwukrotnie, jak również dwukrotnie była na tym stanowisku jedna z najbardziej znanych na świecie polityków ukraińskich – Julia Tymoszenko.

Monografia *Koalicje gabinetowe na Ukrainie w latach 2002-2012* składa się z dziesięciu rozdziałów, wstępu oraz zakończenia, do głównych rozważań Autor dołączył także w postaci aneksu tekst *Uniwersału jedności narodowej*. W spisie

² Zob.: *Соціологічне опитування*, http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=789 (13 XII 2013).

³ Zob.: *Байдужість українців до влади зростає*, http://www.gfk.ua/public_relations/press/press_articles/011194/index.ua.html (13 XII 2013).

treści jednak aneks nie jest uwzględniony, nie podano także autora tłumaczenia *Uniwersału*, jedynie można domyślić się, że dokonał tego Autor omawianej pracy.

Rozważania W. Baluka poparte są szczegółowymi danymi, które zostały umiejętnie wkomponowane w tekst w postaci licznych tabel (41), wykresów (10) oraz rysunków (3). Taka forma prezentacji obszernej informacji wydaje się uzasadniona, gdyż zarówno porządkuje tok rozważań, jak również równolegle prezentuje dość szczegółowe dane faktyczne.

Mimo iż tytuł monografii wskazuje na cesurę czasową 2002-2012 r., to Autor odwołuje się także do wydarzeń warunkujących politykę koalicyjną na Ukrainie od 1991 r. (rozdział 2). Podejście takie uznać należy za właściwe, gdyż dzisiejsze problemy w systemie politycznym kraju oraz funkcjonowaniu najważniejszych organów władzy zakorzenione są w decyzjach podejmowanych w pierwszych dniach istnienia suwerennej Ukrainy. Jak słusznie zauważa W. Baluk:

Do radzieckiego systemu autorytarnego „wmontowano” instytucje demokratyczne, a do gospodarki centralnie planowanej mechanizmy rynkowe (...). Kształtowanie się współczesnej elity ukraińskiej, w tym także biznesowej, było mocno osadzone w nomenklaturze, gdzie interes prywatny bądź korporacyjny górował nad interesem narodowym (s. 34).

W powyższym twierdzeniu warto by uściślić, że chodzi o „elity polityczne”, gdyż przedstawiciele środowisk intelektualnych nie mieli większego wpływu na polityków i nie byli z nimi kojarzeni. W 2 rozdziale badacz zasygnalizował również problem wpływu grona oligarchów na politykę państwa. W kontekście powyższych rozważań warto przypomnieć, że trafną analizę zmian politycznych i gospodarczych na obszarze poradzieckim, w tym także na Ukrainie, prezentuje Anders Aslund. Zwraca on również szczególną uwagę na zjawisko oligarchizacji i roli oligarchów w życiu społecznym oraz gospodarczym Rosji i Ukrainy⁴.

W. Baluk zwrócił uwagę na dość charakterystyczne zjawisko mające miejsce na Ukrainie na początku lat 90., a mianowicie na fakt, że przedstawiciele byłej nomenklatury radzieckiej nie utożsamiali się z konkretną partią lub ideologią w suwerennej Ukrainie, mieli oni jednak zdecydowany wpływ na kształtowanie i instytucjonalizację tak zwanej „partii władzy” (s. 55). Zmiana systemu wyborczego z większościowego (obowiązywał w czasie pierwszych demokratycznych wyborów parlamentarnych w 1994 r.) na system mieszany w 1998 r. jeszcze bardziej „przyspieszyło proces instytucjonalizacji partii władzy” (s. 56).

W pierwszym dziesięcioleciu istnienia niezależnej Ukrainy wciąż zauważalne były ograniczenia kompetencji premiera i Gabinetu Ministrów w odniesieniu do

⁴ A. Aslund, *Jak budowano kapitalizm. Transformacja Europy Środkowej i Wschodniej, Rosji i Azji Środkowej*, Warszawa 2010.

prezydenta i parlamentu: „Rzeczywistą kontrolę nad rządem sprawował prezydent, który dysponując prawem do powołania i odwołania ministrów, według uznania zaspokajał ambicje ugrupowań parlamentarnych w zakresie obsady stanowisk w rządzie” (s. 69). Trudno nie zgodzić się z przypuszczeniem Autora, który wskazuje, że wysoka częstotliwość zmiany rządów (średnio co półtora roku) oznaczała, że „prezydent był *zakładnikiem* grup interesu” (s. 70). Wzrost znaczenia partii politycznych w kraju doprowadził także do zmian dotyczących funkcjonowania rządu, proces ten był zauważalny po wyborach parlamentarnych z 2002 r.

Początek lat dwutysięcznych zaznaczył się na Ukrainie masowymi protestami przeciwko urzędującemu prezydentowi L. Kuczmiu. Opozycja polityczna zainicjowała protesty pod hasłem „Ukraina bez Kuczmy”, była to także reakcja na wiadomość o zamordowaniu dziennikarza Giorgia Gongadze. Domniemywano, że zlecenie zabójstwa dziennikarza wyszło z gabinetu głowy państwa. W atmosferze protestacyjnych nastrojów społecznych odbywały się wybory parlamentarne w marcu 2002 r. Właśnie analiza tych wyborów stanowi ważną część dociekań Autora recenzowanej monografii.

W głównej części wykładu, zawartego w rozdziałach 3-10, W. Baluk w sposób szczegółowy prezentuje zawiłości tworzenia koalicji gabinetowych w latach 2002-2012. W monografii zostały opisane wydarzenia polityczne towarzyszące powołaniu kolejnych rządów koalicyjnych, a było ich na Ukrainie w dziesięcioletnim okresie sześć. Badacz przyjął zasadę ujednolicenia prezentowanych informacji dotyczących funkcjonowania poszczególnych gabinetów ministrów, wyróżnione zostały szczególnie takie zagadnienia jak: polityka wewnętrzna, polityka gospodarcza i społeczna, polityka zagraniczna i bezpieczeństwa oraz polityka koalicyjna. Takie podejście z pewnością porządkuje tok rozważań oraz daje możliwość przeprowadzenia analizy porównawczej, dotyczącej działalności kolejnych rządów na Ukrainie i ich priorytetów.

Szczegółowe tabele informacyjne prezentujące skład kolejnych rządów dają Czytelnikowi także podstawę do rozważania i wskazują na pewien problem, który może zostać poruszony w osobnym badaniu, nie został jednak przedstawiony przez Autora. Charakterystyczne jest, że w kolejnych rządach koalicyjnych nie zwracano żadnej uwagi na reprezentację kobiet w organach państwowych⁵. Tak m.in. w rządzie Wiktora Janukowycza (2002-2004) nie było ani jednej kobiety-ministra, w rządzie Julii Tymoszenko (4 II-8 IX 2005) oprócz samej Pani premier, na ministra kultury powołano Oksanę Biłozir. Kolejny krótkotrwały rząd Jurija Jechanurowa (22 IX 2005-4 VIII 2006) też nie miał w swoim składzie kobiet-mi-

⁵ Konstytucja Ukrainy w art. 24 stanowi: *Zapewnia się równość praw kobiety i mężczyzny; dając równe z mężczyznami szanse działalności społeczno-politycznej i kulturalnej.* Por. *Konstytucja Ukrainy*, Warszawa 1999, s. 37.

nistrów. Zajęcie po raz drugi przez W. Janukowycza fotela premiera (4 VIII 2006-18 XII 2007) również nie wniosło zmian w podejściu dotyczącym reprezentacji kobiet w rządzie, tym razem też nie było kobiet-ministrów. Sytuacja nie zmieniła się również w czasie sprawowania przez Julię Tymoszenko funkcji premiera po raz drugi (18 XII 2007-3 III 2010) – oprócz pani premier była tylko jedna kobieta-minister. Brak kobiet-ministrów był także w koalicyjnym rządzie (11 III 2010-3 XII 2012) Mykoły Azarowa. Niewykluczone, że sytuacja ta ma szansę na zmianę w przyszłości, gdyż na listach partyjnych w wyborach parlamentarnych 2016 r. ma zostać wprowadzona pula 30% dla kobiet. W październiku 2013 r. parlament ukraiński rozpatrzył projekt ustawy dotyczącej zagwarantowania równych praw i możliwości kobietom i mężczyznom⁶.

Zajęcie się wyżej przedstawionym problemem nie było celem zamierzeń badawczych Autora recenzowanej monografii, lecz prawem Czytelnika jest zinterpretowanie zaprezentowanych badań na swój sposób.

O trwałości i efektywności gabinetów koalicyjnych W. Baluk rozważa w rozdziale podsumowującym (10). Ważną częścią tych dociekań jest odwołanie się do społecznej oceny gabinetów koalicyjnych. Ocena ta zazwyczaj „nie przekraczała jednocyfrowej liczby” (s. 262), jak wynikało z danych ośrodków badawczych. Jedynym wyjątkiem był gabinet Julii Tymoszenko, gdyż dla niego po *pomarańczowej rewolucji* „poziom bezwarunkowego poparcia, porównywalny był z częściową akceptacją” (s. 262). Niestety, tak wysokiemu zaufaniu społecznemu nie udało się sprostać, w kolejnych latach ocena ta była znowu dość niska.

Autor recenzowanej monografii rozważa także nad możliwością rządów parlamentarnych na Ukrainie, zauważa jednak niedojrzałość istniejących partii politycznych wobec takiej formy rządów (s. 275): „Hipoteza, że wytrzymałość demokracji będzie większa przy zastosowaniu parlamentarnej formy rządów sprawdza się w przypadku państw Europy Środkowo-Wschodniej, natomiast w sytuacji państw obszaru WNP takiej pewności już nie mamy” (s. 276).

Skomplikowane układy partyjne, walki polityczne, różnorodność polityczna, ostra krytyka oponentów, a nawet częste zmiany rządów na Ukrainie wskazują jednak na demokratyczny wybór kraju. Ponad dwudziestoletnia historia zmian systemowych w państwach poradzieckich potoczyła się w sposób odmienny, często daleko odbiegający od zapowiedzianej na początku 90. lat drogi demokratycznej.

Reasumując, warto zwrócić uwagę, że monografia autorstwa W. Baluka *Koalicje gabinetowe na Ukrainie w latach 2002-2012* została wydana starannie, zadbano o dobrą redakcję techniczną pracy, w sposób czytelny i przejrzysty uporządko-

⁶ Zob.: *Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків*, 3411-2 від 23.10.2013, http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48771 (13 XII 2013).

wano bibliografię, sporządzony został także indeks nazwisk. Recenzowana praca będzie interesującym i bogatym źródłem informacji i wiedzy, zarówno dla środowisk akademickich, zwłaszcza kierunków humanistycznych, jak również dla przedstawicieli instytucji i resortów zajmujących się współpracą z Ukrainą.